

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ GIÁO DỤC THANH NIÊN

NGUYỄN THÁI SON (*)

Bài viết phân tích một số nội dung cơ bản trong tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục thanh niên. Đó là các tư tưởng: vai trò của thanh niên, vai trò của giáo dục thanh niên, giáo dục toàn diện và đặc biệt là giáo dục chủ nghĩa yêu nước cho thanh niên, vai trò của nhà trường và tổ chức Đoàn đối với việc giáo dục thanh niên... Trên cơ sở khẳng định ý nghĩa và giá trị của tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục thanh niên, tác giả cho rằng, trong điều kiện hiện nay, cần quán triệt sâu sắc và thực hiện tốt những lời dạy của Người về vấn đề này; rằng, để phát huy vai trò người chủ tương lai của đất nước, thanh niên cần phải "sống, chiến đấu, lao động và học tập theo gương Bác Hồ vĩ đại".

T háng 1 năm 1946, trong thư gửi thanh niên và nhi đồng toàn quốc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết: "Một năm khởi đầu từ mùa xuân. Một đời khởi đầu từ tuổi trẻ. Tuổi trẻ là mùa xuân của xã hội"(1). Là một lãnh tụ vĩ đại, có tầm nhìn xa trông rộng, hơn ai hết, Người thấu hiểu vai trò vô cùng to lớn của lực lượng thanh niên trong sự nghiệp cách mạng, trong công cuộc bảo vệ, xây dựng, kiến thiết nước nhà. Để phát huy vai trò và sức mạnh của tuổi trẻ thì phải tiến hành giáo dục thanh niên một cách toàn diện và chu đáo. Hiểu sâu sắc tầm quan trọng của vấn đề này, trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng của mình, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã hết sức quan tâm dìu dắt thế hệ trẻ. Ngay từ những ngày đầu bôn ba cứu nước, để tập hợp, giáo dục và giác ngộ cách mạng cho thanh niên, Người đã lập ra tổ chức Việt Nam Thanh niên cách mạng đồng chí hội. Trước lúc đi xa, trong "Di chúc" thiêng liêng, Người còn ân cần căn dặn: "Đoàn viên và thanh niên ta nói chung là tốt, mọi việc đều hăng hái xung phong, không ngại khó khăn, có chí tiến thủ. Đảng cần phải chăm lo giáo dục đạo đức cách mạng cho họ, đào tạo họ thành

những người thừa kế xây dựng chủ nghĩa xã hội vừa "hồng" vừa "chuyên".

Bồi dưỡng thế hệ cách mạng cho đời sau là một việc rất quan trọng và rất cần thiết"(2).

Trong số những vấn đề cần giáo dục cho thanh niên, Hồ Chí Minh đặt lên hàng đầu vấn đề giáo dục tinh thần yêu nước. Trong năm điều Người dạy thiếu niên và nhi đồng, điều thứ nhất là: "Yêu Tổ quốc, yêu đồng bào"; đối với thanh niên, "Trước hết phải yêu Tổ quốc, yêu nhân dân. Phải có tinh thần dân tộc vững chắc và tinh thần quốc tế đúng đắn"(3). Tinh thần yêu nước là vốn quý, là sức mạnh to lớn giúp dân tộc ta đứng vững trước những thử thách nghiệt ngã trong lịch sử. Nó được hun đúc từ bao đời và đã trở thành sức mạnh Việt Nam, biểu tượng Việt Nam. Ngày nay, trong thời đại Hồ Chí Minh, hơn bao giờ hết, tinh thần ấy cần được đề cao và khơi dậy một cách mạnh mẽ để đưa chúng ta vượt qua đói nghèo, tụt hậu. Có thể khẳng định

(*) Tiến sĩ triết học, Khoa Giáo dục chính trị, Trường Đại học Vinh.

(1) Hồ Chí Minh. *Toàn tập*, t. 4. Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, tr.167.

(2) Hồ Chí Minh. *Sđđ.*, t.12, tr.510.

(3) Hồ Chí Minh. *Sđđ.*, t.7, tr.455.

ràng, giáo dục tinh thần yêu nước cho thanh niên theo tư tưởng Hồ Chí Minh là việc làm đặc biệt quan trọng trong bối cảnh hiện nay, nó tiếp thêm nguồn sức mạnh, trí sáng tạo cho hàng triệu thanh niên đang ngày đêm chiến đấu, lao động, cống hiến trên mọi lĩnh vực vì sự vững bền của đất nước, cho sự thăng hoa của dân tộc, cho dáng đứng Việt Nam tạc sâu vào thiên niên kỷ.

Những tư tưởng của Hồ Chí Minh về giáo dục tinh thần yêu nước đối với thế hệ trẻ cho đến nay vẫn còn nguyên giá trị và mang ý nghĩa thời sự. Chúng ta tuy đã giành được độc lập tự do, đất nước hòa bình và thống nhất, song vẫn còn biết bao khó khăn và thử thách. Nghèo đói, tụt hậu... đang là những nguy cơ lớn. Sự nghiệp chấn hưng đất nước, đưa nền kinh tế nước ta phát triển ngang với trình độ của những cường quốc lớn đòi hỏi thế hệ trẻ hôm nay phải phấn đấu, nỗ lực cống hiến nhiều hơn nữa. Họ phải tự giác rèn luyện, trở thành những con người có ý chí bền vững, có lòng dũng cảm gan dạ để vượt qua những cám dỗ thấp kém, những thói hư tật xấu,... mà mặt trái của kinh tế thị trường, của toàn cầu hoá mang lại.

Trong công cuộc giáo dục, bồi dưỡng thế hệ trẻ cho đất nước, Hồ Chí Minh nhấn mạnh đến nguyên tắc giáo dục toàn diện. Người cho rằng, "Nhà nước chú trọng đặc biệt việc giáo dục thanh niên về đức dục, trí dục và thể dục"(4). Một con người có trí tuệ và nhân cách phát triển lệch lạc không thể là một người chủ xứng đáng của đất nước, của Tổ quốc. Vấn đề giáo dục toàn diện là một vấn đề hết sức quan trọng. Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, thanh niên là người chủ tương lai của nước nhà; vì vậy, ngay từ hiện tại, "... thanh niên phải chuẩn bị làm người chủ nước nhà. Muốn

thế phải ra sức học tập chính trị, kỹ thuật, văn hóa, trước hết phải rèn luyện và thấm nhuần tư tưởng xã hội chủ nghĩa, gột rửa cá nhân chủ nghĩa..."(5). Đúng như tư tưởng của Người, để hoàn thành tốt vai trò người chủ nước nhà, thanh niên phải được giáo dục, đào tạo một cách chu đáo, phải được chuẩn bị đầy đủ các hành trang cần thiết nhất. Trước hết, họ phải là những con người gương mẫu về đạo đức, có ý thức đạo đức hoàn thiện, đầy đủ; đồng thời, có thể chất cường tráng, mạnh mẽ. Có như thế họ mới có thể vượt qua được những khó khăn, thử thách; mới làm tròn được những nhiệm vụ vẻ vang nhưng cũng rất nặng nề mà Đảng, dân tộc và nhân dân giao phó. Đặc biệt, họ phải là những người có trí tuệ cao, thông minh, sáng tạo, có ý chí khám phá, tìm tòi "dám nghĩ, dám làm", biết vận dụng những thành quả của khoa học - công nghệ hiện đại vào thực tiễn xây dựng chủ nghĩa xã hội và bảo vệ Tổ quốc.

Để trở thành những con người phát triển hài hoà và toàn diện, con đường duy nhất của thanh niên là không ngừng ra sức phấn đấu, rèn luyện, học tập trên tất cả các lĩnh vực, "phải ra sức học tập chính trị, kỹ thuật, văn hoá, phải thấm nhuần tư tưởng xã hội chủ nghĩa". Điều đó có ý nghĩa đặc biệt quan trọng, nhất là trong điều kiện toàn cầu hoá và sự bùng nổ của cách mạng khoa học - công nghệ hiện đại. Thanh niên Việt Nam phải biết vươn lên làm chủ những công nghệ tiên tiến nhất để xoá bỏ nghèo đói và tụt hậu, để rút ngắn khoảng cách với những quốc gia phát triển. Thực tế cho thấy, rất nhiều thanh niên đã và đang xứng đáng với lời dạy đó của Người. Những thắng lợi vẻ vang của tuổi trẻ Việt Nam

(4) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.9, tr.593.

(5) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.9, tr.310.

trong các cuộc thi quốc tế, trong học tập, sản xuất và kinh doanh,... đã chứng minh vai trò và năng lực của các thế hệ thanh niên trong công cuộc xây dựng đất nước. Tuy nhiên, tuổi trẻ ngày nay cần phải làm được nhiều hơn thế, cần phải tiếp tục phấn đấu và rèn luyện. Trên nhiều lĩnh vực, chúng ta còn tụt hậu, có khoảng cách quá xa so với các nước phát triển trong khu vực và trên thế giới. Nhiệm vụ của thanh niên là phải góp phần thu hẹp, san bằng khoảng cách đó.

Hồ Chí Minh đặc biệt chú trọng việc giáo dục đạo đức cách mạng cho thế hệ trẻ. Người chỉ rõ: "Thanh niên phải luôn luôn rèn luyện đạo đức cách mạng. Đạo đức cách mạng có thể tóm tắt trong mấy điểm:

- *Trung thành*: Trọn đời trung thành với sự nghiệp cách mạng, với Tổ quốc, với Đảng, với giai cấp.

- *Dũng cảm*: Không sợ khổ, không sợ khó, thực hiện: "Đâu cần thanh niên có, việc gì khó thanh niên làm", "gian khổ thì đi trước, hưởng thụ sau mọi người".

- *Khiêm tốn*: Không nên tự cho mình là tài giỏi, không khoe công, không tự phụ"(6).

Được ví như mùa xuân của xã hội, nhiệm vụ của thanh thiếu niên không chỉ là học tập, rèn luyện, mà còn phải biết cống hiến và hy sinh. Trong bài nói chuyện tại buổi lễ khai mạc trường Đại học nhân dân Việt Nam, Hồ Chí Minh đã ân cần chỉ bảo: "Nhiệm vụ của thanh niên không phải là hỏi nước nhà đã cho mình những gì. Mà phải tự hỏi mình đã làm gì cho nước nhà! Mình phải làm thế nào cho ích lợi nước nhà nhiều hơn? Mình đã vì lợi ích nước nhà mà hy sinh phấn đấu chừng nào?"(7). Lời nói của Người tuy giản dị mà thật sâu sắc biết bao. Ngày nay, còn nhiều bạn trẻ đang mãi mê theo đuổi những giá trị vật chất thấp

kém, tầm thường mà quên đi trách nhiệm, nghĩa vụ lớn lao của mình đối với Tổ quốc, với non sông đất nước. Thói quen đua đòi, hưởng lạc, chạy theo những thói hư tật xấu, những tệ nạn xã hội đang làm hư hỏng một số thanh, thiếu niên vốn không tự giác học tập, rèn luyện. Họ đang sa vào một cuộc sống thiếu lý tưởng, không có niềm tin, không có sự định hướng một cách đúng đắn. Không có lý tưởng cao cả để phấn đấu, cuộc sống con người sẽ trở nên tẻ nhạt, tầm thường, thậm chí vô nghĩa. Có lẽ đây cũng là một trong những nguyên nhân dẫn đến sự gia tăng những hiện tượng rất đáng lo ngại trong giới trẻ ngày nay, như đua xe máy, nghiện ngập ma túy...

Theo Chủ tịch Hồ Chí Minh: "Thanh niên cần phải có tinh thần và gan dạ sáng tạo, cần phải có chí khí hăng hái và tinh thần tiến lên, vượt mọi khó khăn, gian khổ để tiến mãi không ngừng"(8). Dù trong bất cứ hoàn cảnh nào, người thanh niên cũng phải sống xứng đáng với truyền thống vẻ vang của dân tộc. Trong bối cảnh hội nhập và mở cửa hiện nay, đất nước đang đứng trước những thời cơ và những thử thách lớn lao, hơn bao giờ hết, vai trò và trách nhiệm của thanh niên, của tuổi trẻ lại càng vinh dự và nặng nề. Tương lai của đất nước, của dân tộc đang nằm trong tay thế hệ trẻ. Chúng ta có thể sánh vai với các cường quốc năm châu được hay không? Chúng ta có thể đi tắt, đón đầu thời đại được hay không? Chúng ta có thể vượt ra khỏi đói nghèo, tụt hậu để trở thành một quốc gia giàu có, vững mạnh, phát triển về mọi mặt được hay không? Tất cả đang trông chờ vào ý chí, nghị lực và bản lĩnh của tuổi trẻ; tất

(6) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.10, tr.621.

(7) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.7, tr.455.

(8) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.7, tr.455.

cả đang được quyết định bởi những việc làm, những hành động cụ thể của tuổi trẻ hôm nay. Chúng ta không thể quên lời căn dặn thiết tha của Người: "Thanh niên ta có vinh dự to thì cũng có trách nhiệm lớn. Để làm tròn trách nhiệm, thanh niên ta phải nâng cao *tinh thần làm chủ tập thể*, trừ bỏ chủ nghĩa cá nhân"(9).

Chủ tịch Hồ Chí Minh đặt niềm tin lớn vào thế hệ trẻ, quan tâm đặc biệt đến sự phát triển toàn diện của họ, trong đó có sự phát triển về *thể chất*. Người đã nêu một tấm gương sáng về rèn luyện thể dục, thể thao; đồng thời kêu gọi mọi người, nhất là thanh niên, phải thường xuyên rèn luyện sức khỏe, coi đó là *trách nhiệm* và *bổn phận* của thanh niên. Họ cần có những hoạt động vui chơi lành mạnh: "Thanh niên phải chuyên tâm học hành và công tác, nhưng cũng cần có *vui chơi*. Vui chơi lành mạnh là một bộ phận trong sự sinh hoạt của thanh niên"(10). Rõ ràng, trong bối cảnh ngày nay, lời nhắc nhở đó của Bác có ý nghĩa rất quan trọng. Có lẽ, một phần do thiếu những sân chơi lành mạnh, bổ ích mà không ít bạn trẻ đã và đang lao vào những trò chơi đại dốt, vô cùng nguy hiểm, như đua xe trái phép, cá độ bóng đá, cờ bạc, nghiện ngập, hút xách. Hoặc có không ít nam nữ thanh niên mải mê truy tìm những cảm giác xa lạ trên sàn nhảy, vũ trường với đủ các loại thuốc kích thích. Vui chơi, giải trí là điều không thể thiếu được đối với lứa tuổi thanh niên, song các hoạt động đó phải mang tính giáo dục, tính văn hoá và lành mạnh. Vui chơi để có thêm niềm tin và ý chí trong học tập, rèn luyện. Hồ Chí Minh đã từng nhắc nhở: "Trong vui chơi cũng có giáo dục. Cần có những thú vui chơi văn hoá, thể dục có tính chất tập thể và quần chúng"(11).

Để giáo dục thế hệ trẻ, Hồ Chí Minh rất chú trọng tới vai trò của nhà trường, của ngành giáo dục - đào tạo. Có thể nói, trường học là môi trường thuận lợi nhất để giáo dục thanh niên trên mọi phương diện. Nhà trường là nơi tuổi trẻ tiếp thu những tri thức, những kinh nghiệm để chuẩn bị bước vào đời; trau dồi đạo đức, ý chí, luyện rèn những phẩm chất cần thiết cho một tương lai tươi sáng. Trong *Đời sống mới*, Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh vai trò của nhà trường trong chế độ mới: "Cốt nhất là phải dạy học trò biết yêu nước, thương nòi, phải dạy cho họ ý chí tự lập tự cường, quyết không chịu thua kém ai, quyết không chịu làm nô lệ"(12).

Hiện nay, do hoàn cảnh kinh tế của đất nước còn nhiều khó khăn, do cơ chế, chính sách chưa thực sự hoàn thiện, đồng bộ nên trong bản thân các trường học, các cơ quan, bộ phận của ngành giáo dục - đào tạo vẫn còn tồn tại những hạn chế, thiếu sót. Những căn bệnh phổ biến, như "bệnh thành tích", hiện tượng tiêu cực, bất công, gian lận trong thi cử, ngôi "nhầm" chỗ, "nhầm" lớp... vẫn chưa được khắc phục một cách triệt để. Trong điều kiện hiện nay, chúng ta càng phải quán triệt tư tưởng có tính chỉ đạo của Hồ Chí Minh: dù khó khăn đến đâu cũng phải quyết tâm dạy thật tốt, học thật tốt.

Bên cạnh trường học, tổ chức Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh cũng có vai trò quan trọng đối với việc giáo dục, bồi dưỡng thanh niên. Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh là một tổ chức cách mạng do chính Hồ Chủ tịch và Đảng Cộng sản Việt Nam sáng lập, rèn luyện; là đội ngũ

(9) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.10, tr.489.

(10) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.7, tr.456.

(11) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.7, tr.456.

(12) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.5, tr.102.

của những người thanh niên Việt Nam ưu tú. Trong suốt quá trình cách mạng Việt Nam, Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh đã có những đóng góp to lớn vào sự nghiệp cách mạng của dân tộc. Đây vừa là tổ chức, vừa là môi trường cho người thanh niên yêu nước rèn luyện và cống hiến. Để phát huy vai trò của tuổi trẻ, Hồ Chí Minh căn dặn: "Trung ương Đoàn cần phải tăng cường hơn nữa việc giáo dục tinh thần yêu nước, giác ngộ giai cấp và đạo đức cách mạng cho đoàn viên và thanh niên"(13). Trong bối cảnh ngày nay, lời nhắc nhở đó của Người lại càng có ý nghĩa hơn bao giờ hết.

Những thế hệ cha anh đi trước đã hy sinh biết bao xương máu cho dân tộc được độc lập và tự do, cho Tổ quốc được hòa bình thống nhất, cho lãnh thổ Việt Nam được vẹn toàn. Trong hai cuộc kháng chiến thần thánh trường kỳ chống đế quốc Pháp và đế quốc Mỹ, nhân dân Việt Nam nói chung và thanh niên Việt Nam nói riêng đã nêu cao tinh thần yêu nước, ý chí kiên cường, bất khuất, thà hy sinh đến giọt máu cuối cùng chứ nhất định không chịu mất nước, nhất định không chịu sống cuộc đời nô lệ. Con người Việt Nam vĩ đại nhất, tiêu biểu nhất cho tinh thần và ý chí đó chính là Chủ tịch Hồ Chí Minh. Là nhà ái quốc vĩ đại, cuộc đời cao cả của Người chính là tấm gương sáng ngời cho thế hệ trẻ hôm nay noi theo và học tập. Việc giáo dục tuổi trẻ thông qua những tấm gương cách mạng là một vấn đề hết sức quan trọng. Hồ Chí Minh là người rất thấu hiểu điều này và Người đã từng nhắc nhở: "Có số thanh niên tưởng xây dựng chủ nghĩa xã hội ngày nay là trên trời rơi xuống, không biết sự gian nan, cực khổ cũ. Các đồng chí già phải kể lại cho họ nghe. Đó là một cách giáo dục thanh niên"(14). Đối với những tấm gương anh

hùng cách mạng, với những chiến công của các anh hùng dũng sĩ đã lập nên trong công cuộc cứu nước và giữ nước, Người căn dặn: "Chúng ta phải ghi chép và thường nhắc lại những sự tích ấy... để giáo dục thanh niên ta rèn luyện một ý chí kiên quyết quật cường, một tâm lý quả cảm xung phong, tin tưởng vào tương lai tươi sáng của Tổ quốc"(15). Người thanh niên có giáo dục phải là người "uống nước nhớ nguồn, ăn quả nhớ kẻ trồng cây". Đạo lý này được lưu giữ từ nghìn đời nay và đã trở thành một lẽ sống quý báu của dân tộc ta. Với những anh hùng liệt sĩ đã cống hiến máu xương mình cho Tổ quốc, chúng ta phải đời đời ghi nhớ công ơn của họ. Trong "Di chúc" để lại cho đồng bào cả nước, Hồ Chí Minh căn dặn: "Đối với các liệt sĩ, mỗi địa phương (thành phố, làng xã) cần xây dựng vườn hoa và bia kỷ niệm ghi sự hy sinh anh dũng của các liệt sĩ, để đời đời giáo dục tinh thần yêu nước cho nhân dân ta"(16).

Những tư tưởng quý báu của Chủ tịch Hồ Chí Minh về giáo dục thanh niên sẽ mãi mãi tỏa sáng trong suốt hành trình lịch sử của dân tộc Việt Nam. Trong bối cảnh thời đại và quốc tế ngày nay, những tư tưởng đó lại càng có giá trị hơn bao giờ hết. Thấm nhuần và quán triệt một cách sâu sắc những lời dạy đó sẽ giúp thanh niên có thêm niềm tin và sức mạnh. Đó cũng là biểu hiện sinh động của phong trào toàn dân, trong đó có thanh niên "sống, chiến đấu, lao động và học tập theo gương Bác Hồ vĩ đại".□

(13) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.11, tr.318.

(14) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.10, tr.468.

(15) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.7, tr.307.

(16) Hồ Chí Minh. *Sđd.*, t.12, tr.503.